

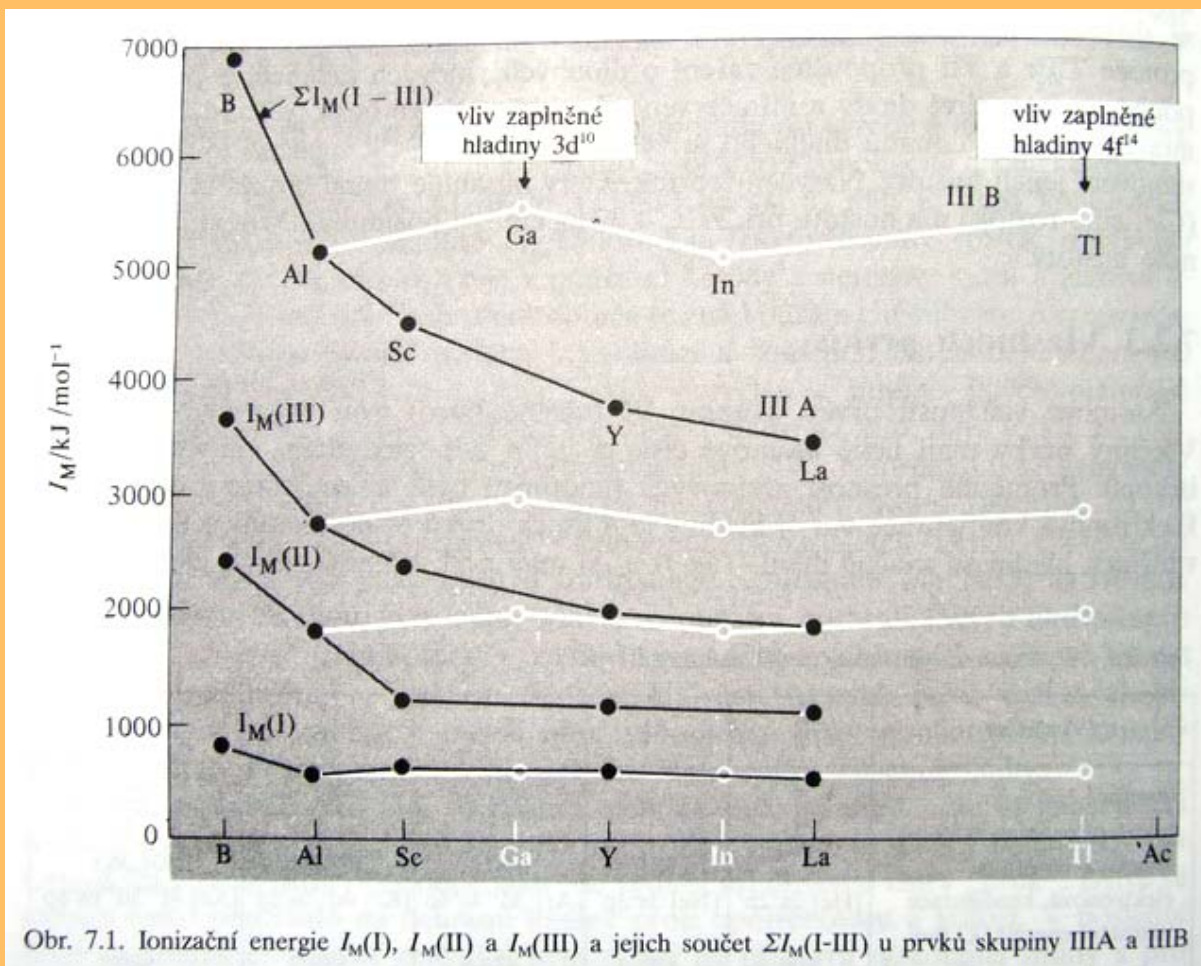
Gallium, Indium, Thallium (13. skupina)

- **Ga:** eka-aluminium, *Gallia* – Francie
- **In:** indigově modrá čára ve spektru (*indicum*)
- **Tl:** zelená čára ve spektru (*thallos* – rašící výhonek, ratolest)
- **zastoupení:** s výjimkou Ga poměrně vzácné, rozptýlené (příměsi rud – bauxit, sulfidické rudy (sfalerit, galenit))
- ušlechtlejší kovy než hliník, stříbrobílé měkké kovy, **nízké teploty tání** (Ga $t_f = 29,78 \text{ }^\circ\text{C}$)
- **konfigurace:** $(n-1)d^{10} ns^2 np^1$, od Tl navíc $(n-2)f^{14}$ – odlišnosti v chemickém chování
- stabilní oxidační stavy: Ga^{III+} a In^{III+} ale **Tl^{I+}** (podobnost s **K⁺** a **Rb⁺** - podobné ion. pol., podobnost i s Pb²⁺ a Ag⁺)
  - tendence k uchování el. páru roste od Ga k Tl
  - opačné oxidační stavy možné, ale **nestálé**

Tabulka 24-3. Elektronové konfigurace atomů Ga, In a Tl v oxidačních stavech I a III

Prvek	Oxidační stav I	Oxidační stav III
Ga	[Ar] 3d ¹⁰ 4s ² ≡ [Zn] nestabilní	[Ar] 3d ¹⁰ ≡ [Ni] velmi stabilní
In	[Kr] 4d ¹⁰ 5s ² ≡ [Cd] málo stabilní	[Kr] 4d ¹⁰ ≡ [Pd] velmi stabilní
Tl	[Xe] 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ 6s ² ≡ [Hg] velmi stabilní	[Xe] 4f ¹⁴ 5d ¹⁰ ≡ [Pt] nestabilní

- **pokles elektronegativity (ionizační energie)** – ve skupině **nedochází** ke kontinuálnímu poklesu (B 2,0; Al 1,5; Ga 1,6; In 1,7 a Tl 1,8) elektronegativity shora dolů (důsledek zaplnění d a f orbitalů elektrony)

Obr. 7.1. Ionizační energie $I_{M(I)}$, $I_{M(II)}$ a $I_{M(III)}$ a jejich součet $\Sigma I_{M(I-III)}$ u prvků skupiny III A a IIIB

- **Ga** - s kyselinami a zásadami reaguje obdobně jako hliník – **amfoterní**

- sloučeniny Ga^{III} jsou podobné hlinitým
  - na vzduchu stálé, za labor. teploty často kapalné
  - **výroba**: z bauxitu (jeho rozpuštěním v roztoku K_2CO_3 a elektrolýzou/redukcí vzniklého tetrahydroxogallitanu zinkem)
  - **použití**: náplň teploměrů, polovodiče, lasery, LED, tranzistory
- **In** – rozpustné ve zředěných kyselinách, s hydroxidy nereaguje
    - zásaditější než gallium
    - **výroba**: z popílku po pražení sulfidických rud (kde je příměsí)
- **Tl** - rozpustné ve zředěných kyselinách, s hydroxidy nereaguje (stejně jako In)
    - se vzduchem a vodní párou reaguje za vzniku **TlOH (silná zásada, rozpustný)**
    - sloučeniny Tl^+ podobné **sloučeninám alkalických kovů**, příp. Ag^+
    - **vysoce toxické** sloučeniny
    - **výroba**: z popílku po pražení sulfidických rud (kde je příměsí)
    - **použití**: bez použití (infračervená spektroskopie TlBr a TlI , deratizace)

Sloučeniny

- sloučeniny Ga^{III} a In^{III} vs Tl^{I}
- **bazicita hydroxidů (i oxidů) roste** v řadě Ga, In, Tl (TlOH je velmi silný)
- oxidy a hydroxidy **v nižším oxidačním stavu** jsou **zásaditější** než ve vyšším
- existují i sloučeniny s elektronově deficitními vazbami (podobně jako B a Al)

Hyridy

- $\text{GaH}_3/\text{InH}_3/\text{TlH}_3$ – stabilita klesá s rostoucím Z, **omezeně stálé** za nízké teploty
- stejně klesá i stabilita aniontů MH_4^- (od B po Tl)

Oxidy/Hydroxidy

- Ga_2O_3 , GaO(OH) a Ga(OH)_3 – analogické řady a systém jako u hliníku ($\alpha - \gamma$)
- In_2O_3 , In(OH)_3 – NH_3 do vodného roztoku InCl_3 – podobně, ale ne tak rozsáhlý systém
- Tl_2O , Tl_2O_3 , TlOH - **odlišné** sloučeniny i chování (Tl^{I})
  - hygroskopický Tl_2O přechází na TlOH (silná zásada)
  - Tl_2O_2 (peroxid), Tl_4O_3 (smíšený oxid)

Halogenidy

- **GaF, InF** – nestálé (stejně jako AlF), ostatní halogenidy stabilnější, stabilita roste s větším X

- **TlX** – podobné halogenidům stříbrným (rozpustný fluorid, nerozpustné a světlocitlivé těžší halogenidy)

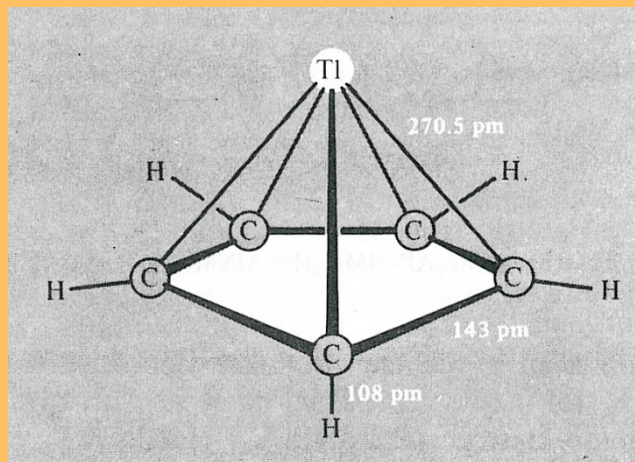
- **TlI₃** – **trijodid thallný** (příprava z TlI a I₂ v konc. HI) – vyplývá z redoxních potenciálů:

$E^\circ(\text{Tl}^{\text{III}}/\text{Tl}^{\text{I}}) = 1,25 \text{ V}$ a $E^\circ(1/2 \text{I}_2/\text{I}^-) = 0,54 \text{ V}$ příp. $E^\circ(\text{I}_3^-/3\text{I}^-) = -0,55 \text{ V}$
(jodid redukuje v kyselém prostředí nekoordinovaný Tl^{III} na Tl^I)

- **GaX₃ a InX₃** – podobnost s AlX₃
- **TlX₃** – méně stálé, odlišné chování
- halogenidy MX₃ mohou tvořit anionty MX₄⁻ a MX₆³⁻
- **GaX₂** – v podstatě tetrahalogengallitany gallné Ga^I[Ga^{III}X₄]
- nižší halogenidy india (InX₂, In₂Cl₃, In₄X₇...) a thallia (TlX₂, Tl₂X₃) – podobné vaz. poměry

Organokovové sloučeniny

- MR_3 - GaR_3 , InR_3 i TlR_3 (R – Me, Et, Ph) – trialkylidriváty nedimerují (viz AlMe_3)
- $\text{MR} - \text{Tl}(\text{C}_5\text{H}_5)$ - v plynné fázi $\text{Tl}[\eta^5\text{-C}_5\text{H}_5]$, v pevné fázi řetězce střídající Tl^{I} a C_5H_5
- obdobně $\text{In}[\eta^5\text{-C}_5\text{H}_5]$

Jiné sloučeniny

- **chalkogenidy:** InAs , InSb , polovodiče, polokovy, supravodiče: Tl_5Te_3 , dále např. In_4Se_3 , Tl_4S_3
- **explozivní:** Tl_3N , TlN_3 , $\text{Tl}^{\text{I}}[\text{Tl}^{\text{III}}(\text{N}_3)_4]$